Arhive de ieri şi de azi

Dr. Ioana Vasiloiu
Muzeul Naţional al Literaturii Române
E-mail: con_ioana@ yahoo.com

Dr. Ioana Vasiloiu este cercetător ştiinţific la Muzeul Naţional al Literaturii Române din Bucureşti. A predat seminarii de literatură română la Facultatea de Litere şi Limbi StrăineUniversitatea din Bucureşti. Domeniile sale de interes sunt: arhivistica, istoria instituţiilor publice din România, istoria literaturii şi limbii române.

Rezumat

Arhivele de biblioteci sau muzee sunt mărturii ale memoriei noastre colective. Fie că sunt vechi sau actuale, ele fascinează prin ,,universul" lor. Prin intermediul lor putem redescoperi o lume apusă, cu preocupările sale culturale, intelectuale sau privi cu un alt ochi la prezentul social, istoric, politic, cultural în care fiinţăm.
Arhivele bibliotecilor medievale româneşti de la mănăstirile Mărgineni şi Văcăreşti au fost cunoscute în Europa timpului lor prin valoarea inestimabilă a manuscriselor, cărţilor şi periodicelor pe care le-au deţinut. Conţinutul lor exprima vastele preocupări intelectuale ale cărturarilor români umanişti şi racordarea acestora la valorile europene ale timpului. Rămăşiţele lor care se găsesc, astăzi, în cea mai mare parte la Biblioteca Academiei Române oglindesc, în mic, o imagine a vieţii culturale medievale româneşti.
Arhiva Muzeului Naţional al Literaturii Române din Bucureşti contribuie, la rândul său, prin numărul imens de manuscrise, cărţi şi periodice la reconstituirea istoriei literaturii române de la începuturi până în prezent.

Cuvinte cheie: *arhivă, bibliotecă, muzeu, cultură, carte, manuscris*

Arhivele bibliotecilor şi muzeelor fascinează pentru că ele conţin, în esenţă, memoria profundă a umanităţii. Acesta este sentimentul care ne încearcă după o vizită la British Museum, unde, într-una dintre sălile puţin austere ale impunătorului muzeu, putem vedea ,,resturile" câtorva tăbliţe ale bibliotecii din Ninive.

Aşadar, să purcedem la o călătorie prin arhive de biblioteci şi muzee de ieri şi de azi…

Arhivele au istoria lor pe care trebuie să o povestim. Vechile noastre arhive s-au format pe lângă şcoli şi mănăstiri, palate voievodale sau case boiereşti.

BDD-A27033 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:23 UTC)

În secolul al XVII-lea, Postelnicul Constantin Cantacuzino va pune bazele uneia dintre cele mai faimoase biblioteci medievale româneşti, ,,*într-o clădire a mănăstirii Mărgineni*". (1) Fiul acestuia, tot Constantin – viitorul stolnic – alintat în copilărie cu numele Dinu, va îmbogăţi biblioteca bătrânului Cantacuzino cu numeroase cărţi pe care le-a cumpărat de la Padova, Veneţia sau Viena: *Fabulele* lui Esop, *Metamorfozele* şi *Epistolele* lui Ovidiu, *Orlando furioso* de Lodovico Ariosto, poemul *Rinaldo* de Torquato Tasso.

Practic, prin biblioteca de la Mărgineni, pătrund în Ţările Române operele semnificative ale literaturii renascentiste, dar şi operele antichităţii clasice greco-latine.

Fascinat de istorie (va lăsa o fabuloasă *Istorie a Ţării Româneşti*), Stolnicul Constantin Cantacuzino va achiziţiona cu patos lucrări de istorie universală sau religioasă, enciclopedii, dicţionare, lexicoane: *Istoria papilor*, tipărită la Colonia în 1551 a marelui istoric italian Bartholomeo Platina, *Del mappamondo istorico* – tratat de istorie universală în şase volume scris de Antonio Foresti, un cunoscut istoric italian din secolul al XVII-lea, enciclopedia *Magnum theatrum vitae humanae* în opt volume scrisă de celebrul învăţat Laurentio Beyerlinck.

N. Iorga, care a descoperit şi publicat în 1901 catalogul cărţilor cumpărate de Stolnic în anii studenţiei sale la Padova, menţionează printre ,,achiziţii" şi tratate de medicină, astronomie sau fizică – ediţia princeps, din 1572 a lucrării *Disputationum de nova Philippi Paracelsi medicina* scrisă de Thomas Erastus, dar şi lucrări de filosofie *Lancis Peripateticae* de Valerianus Bonvicinus. (2)

Biblioteca de la Mărgineni se îmbogăţea permanent atât prin achiziţii sistematice, dar şi prin donaţii realizate de cărturari străini care au vizitat mănăstirea Mărgineni graţie relaţiilor de prietenie şi diplomatice pe care le-au întreţinut cu umanistul Stolnic, cel care va conduce, de altfel, timp de aproape treizeci şi cinci de ani politica externă a Ţărilor Române.

Deschis la nou, dornic să fie la curent cu tot ce se întâmpla în Apus în plan politic şi cultural, învăţatul Stolnic se va abona la câteva periodice în limba italiană, fiind primul cărturar român abonat la noul produs tipografic al secolului al XVII-lea: ,,*Se află astăzi la Biblioteca Academiei Române, în cinci volume in quarto, într-o frumoasă legătură românească de epocă în piele galbenă şi maro, o mare parte din colecţia unui periodic vienez în limba italiană Il Corriere ordinario, din anii 1688-1703, la care a fost abonat Stolnicul Constantin Cantacuzino*." (3)

După moartea Stolnicului, în anul 1715, la Constantinopol, reformatorul principe Nicolae Mavrocordat va ridica din casele Cantacuzineşti de la Mărgineni, cele mai importante manuscrise şi tipărituri, adăugându-le bogatei sale arhive din biblioteca de la Mănăstirea Văcăreşti.

Ca bătrânul stolnic, principele filosof Nicolae Mavrocordat va achiziţiona cărţi din străinătate: ,,*Nicolae Mavrocordat a întreţinut corespondenţă cu Le Clerc în primul rând pentru a-şi procura cărţi. De fapt, Le Clerc era omul indicat: arbitru al Republicii Literelor prin a sa Bibliotecă antică şi modernă şi locuind la Amsterdam, era renumit pentru editarea şi difuzarea de carte. Domnul este atât de dornic de cărţi încât comenzile sale sunt însoţite de ducaţi de aur*." (4)

În urma cercetărilor întreprinse de reputatul elenist Jacques Bouchard la Biblioteca Universitară din Amsterdam, unde se găsesc douăzeci şi opt de scrisori în limba franceză ale secretarului lui Nicolae Mavrocordat, Antoine Epis către Jean Le Clerc, aflăm ce cărţi conţinea arhiva bibliotecii de la Mănăstirea Văcăreşti: ,,*Scrisorile enumeră autori aparţinând literaturii clasice, greceşti şi latine, biblice şi patristice, ca şi*

BDD-A27033 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:23 UTC)

comentatori ai Bibliei. Este vorba de Les hiéroglyphiques ale lui Horappolon care ne reţin atenţia, căci acest titlu ne introduce într-o secţiune încă şi mai originală orientalia. Nicolae avea Mischna în ediţia lui Surenhuys, în şase volume, Amsterdam, 1698-1703, cu comentariile lui Maimonide." (5)

Din vasta corespondenţă a lui Le Clerc cu secretarul lui Nicolae Mavrocordat, ştim cu certitudine că principelui i-au fost expediate mai multe tratate despre arta guvernării, lucrări de filosofie (Descartes, Bacon), lucrări juridice, dicţionare şi enciclopedii, o lucrare de Maimonide, manuale de matematică, botanică, algebră.

Biblioteca reformatorului principe era celebră în toată Europa, de vreme ce la moartea sa, printre cei care şi-au exprimat dorinţa de a o achiziţiona se numără: papa Clement al XII-lea, regele Angliei, George al II-lea sau regele Franţei, Ludovic al XV-lea. Izvoarele menţionează că ar fi conţinut un număr important de volume de la câteva sute la câteva mii şi că valora considerabila sumă de 600.000 de taleri. (6)

Constantin Mavrocordat, fiul lui Nicolae, va îmbogăţi la rândul său faimoasa bibliotecă cu manuscrise adunate din Orient şi cu tipărituri, mai ales, din Franţa. El va spori arhiva prestigioasei biblioteci cu tipărituri, aşa cum fac astăzi marile biblioteci moderne, recurgând la aşa zisă politică a schimbului. În schimbul copiilor de pe manuscrisele din propria lui colecţie pe care le trimitea bibliotecii regale a Franţei, primea, pentru cheltuielile făcute, ediţii de cărţi rare, ce se găseau în dublu exemplar la Paris. (7)

Exilul de şapte ani al lui Constantin (1749-1756) l-a împovărat de datorii. Presat de datorii, principele este forţat să vândă o parte din vestita bibliotecă.

O mică parte din arhiva bibliotecii a intrat, ulterior, în biblioteca Mitropoliei, iar, de aici, a trecut în 1836, la biblioteca Colegiului Naţional Sf. Sava din Bucureşti.

În 1864, biblioteca Colegiului este transformată în Biblioteca Centrală a Statului, formă sub care continuă să existe până în anul 1901, când este transferată în întregime, la Biblioteca Academiei Române. (8)

De la o bibliotecă-muzeu din trecut, faimoasă în Europa secolului al XVIII-lea, facem un salt în prezent, în arhiva unui Muzeu unic în peisajul muzeistic european actual.

Arhiva Muzeului Naţional al Literaturii Române din Bucureşti este un palimpsest.

Ideea alcătuirii unei arhive care să adune la un loc manuscrisele literare rămase de la scriitori a aparţinut editorului eminescian Dumitru Panaitescu-Perpessicius, lui datorându-i-se şi înfiinţarea instituţiei, la 1 iulie 1957.

De la această dată, arhiva s-a îmbogăţit enorm, atât prin donaţii primite de la scriitori, cât şi prin achiziţii, încât putem spune că, astăzi, aceasta conţine peste trei sute de mii de piese structurate în trei sute treizeci de colecţii de autor.

Ce conţine această bogată arhivă? Manuscrise ale scriitorilor în formă definitivă sau în variante, scrisori şi acte, fotografii originale, obiecte memoriale, cărţi vechi româneşti, cărţi rare, unele cu dedicaţii, altele având însemnări de lectură, dar şi publicaţii periodice valoroase din secolele al XIX-lea şi al XX-lea.

Dintre documentele literare reprezentative ale Muzeului putem enumera: *Hrisovul lui Ştefan cel Mare* (1493), Caietul manuscris al *Pastelurilor* lui V. Alecsandri, cu dedicaţia autorului către Carmen Sylva, caietul proiectatei comedii în 3 acte *Titircă Sotirescu & co* de I.L. Caragiale, *Corespondenţa* acestuia cu Paul Zarifopol trimisă din Berlin, manuscrisul poeziei *La steaua* de M. Eminescu şi corespondenţa cu Maiorescu din perioada studiilor berlineze, manuscrisul *Însemnărilor zilnice* ale lui Titu Maiorescu, manuscrisele romanelor *Baltagul, Creanga de aur, Fraţii Jderi,* manuscrisul volumului

BDD-A27033 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:23 UTC)

de versuri *Poemele Luminii* de Lucian Blaga, manuscrisul *Jocului Secund* de Ion Barbu, manuscrisul romanului *Adam şi Eva* de Liviu Rebreanu, manuscrisul poeziei *Poema rondelurilor* şi al romanului *Thalassa* de Al. Macedonski şi exemplele ar putea continua .

O parte însemnată a fondului de carte a Muzeului este reprezentată de colecţia de carte veche şi rară românească: Dosoftei – *Psaltirea pre versuri tocmită* (1673), Simion Ştefan – *Noul testament de la Bălgrad* (1648), Varlaam – *Carte românească de învăţătură* (Cazania) – 1643, *Biblia de la Bucureşti* (1688), Dimitrie Cantemir – *Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului Otoman* (1745), *Legiuirea lui Caragea-Vodă* (1818) şi străină: *Gramatica grecească tradusă în ruseşte* – Sankt Petersburg – 1788, *Biblia lui Luther*, ilustrată de Gustave Doré etc.

Existenţa manuscriselor care atestă prezenţa unor scriitori străini în arhiva Muzeului Naţional al Literaturii Române reprezintă un aspect mai puţin cunoscut. Este vorba în general de scrisori ale unor personalităţi literare de marcă adresate prietenilor scriitori români: Nikos Kazantzakis către Panait Istrati, Saint John Perse către Martha Bibescu, Paul Eluard către Saşa Pană, Benedetto Croce către Elena Bacaloglu, Paul Valéry către G. Oprescu, Giuseppe Ungaretti – Dragoş Vrânceanu sau Giovanni Papini – Dragoş Vrânceanu.

În ceea ce priveşte colecţia de periodice, aceasta conţine un număr de 40.000 de publicaţii literare din secolele al XIX-lea şi XX, organizate pe criteriul formatelor şi al titlurilor. Printre cele mai importante titluri din arhiva Muzeului semnalăm: *Curierul de ambe sexe* – tipărit de I. Heliade Rădulescu (1844-1847), *Aghiuţă* – sub conducerea lui B.P. Hasdeu (1863-1864), *Albina românească*, Iaşi, 1844, *Convorbiri literare* de la primul număr până astăzi, *Literatorul* lui Al. Macedonski (1880-1919), *Columna lui Traian* sub direcţia lui B.P. Hasdeu (1812-1883), *Contemporanul* (1881-1888), *Bilete de papagal* – înfiinţat de T. Arghezi (1927-1946) etc. Nu putem omite faptul că între publicaţiile periodice din arhiva Muzeului Naţional al Literaturii Române din Bucureşti un loc aparte este ocupat de revistele de avangardă: *Alge, Contimporanul, Integral, Meridian, Punct, Radical, Simbolul, Unu, Urmuz, Zodiac, 75 HP, Revista XX Literatură Contemporană.*

Această arhivă se îmbogăţeşte în fiecare an cu noi manuscrise, cărţi sau periodice.

Ea face parte, alături de rămăşiţele vestitelor biblioteci umaniste medievale, din Patrimoniul Cultural al ţării, vorbindu-ne în permanenţă despre noi cei de ieri şi de azi.

Referinţe bibliografice

(1) CIOBANU, Radu Ştefan. *Pe urmele Stolnicului Constantin Cantacuzino*. Bucureşti: Editura Sport-Turism, 1982, p. 149.
(2) DIMA-DRĂGAN, Corneliu. *Biblioteca unui umanist român Constantin Cantacuzino Stolnicul*. Bucureşti: Comitetul de stat pentru Cultură şi Artă, 1967, p. 20-22.
(3) Ibidem.
(4) BOUCHARD, Jacques. *Nicolae Mavrocordat – domn şi cărturar al Iluminismului timpuriu* (1680-1730). Bucureşti: Editura Omonia, 2006, p. 18.
(5) *Ibidem*, p. 19.
(6) CONSTANTINIU, Florin. *Constantin Mavrocordat – Reformatorul*. Ediţia a 2-a. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2015, p. 133.
(7) MIHORDEA, Vasile. *Biblioteca domnească a Mavrocordaţilor.* Academia Română, Memoriile Secţiunii Istorice, Seria III, Tomul XXII, Mem. 16. Bucureşti: Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, 1940, p. 6.
(8) DIMA-DRĂGAN, Corneliu. *Op. cit.*, p. 12.

BDD-A27033 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:23 UTC)